ARISTOTE, *Marche des animaux. Mouvement des animaux. Index des traités biologiques.* Texte établi et traduit par Pierre Louis, Paris, Les Belles Lettres, 1973, XX + 170 p.

După o jumătate de veac de la începuturile activității editoriale a Asociației Guillaume Budé — cel puțin pentru Platon și Aristotel — retipărirea lui Aristotel, cu textul scrupulos stabilit, cu traduceri „en regard", uneori de prim ordin, și cu introduceri competente, ajunge în sfîrșit la capătul ei. Platon avusese o soartă mai bună : era editat în întregime, cu excepția *Legilor* și a Indexului, în vreo 15 ani, inclusiv apocrifele, ceea ce nu s-a întîmplat cu operele pseudo-aristotelice încă.

Întîrzierea aceasta a părut regretabilă cititorului filozofic de limbă doar franceză — cum era și cel român cînd nu devenea specialist—, el trebuind să se considere mulțumit cu traducerile de pe la jumătatea veacului trecut ale lui Barthélemy St. Hilaire, nu întotdeauna prețuite de specialiști, precum și cu textul grec și latin al ediției Firmin Didot, care de fapt reproducea ediția Bekker. Și totuși, faptul că noua ediție aristotelică s-a închegat, liniștit și sigur, de-a lungul a 50 de ani ce nu au fost chiar senini, are în el ceva din frumusețea și detașarea muncii de filolog.

Cu volumul de față se încheie totodată seria tratatelor biologice ale lui Aristotel, care cuprind : 1) *Istoria viețuitoarelor* 2) *Despre părțile viețuitoarelor* 3) *Despre generarea viețuitoarelor* 4) *Parua naturalia* („Scurte tratate de științe naturale", singurele traduse în limba românească) și cele două mici tratate de față. Se știe că opera biologică a lui Aristotel — de care se leagă strîns celebrul tratat *Despre suflet* — acoperă o treime din Corpus-ul aristotelic. A ignora această parte din operă, care probabil l-a făcut pe lexicograful bizantin Suidas (Suda) să-l numească pe Stagirit un adevărat „secretar al naturii", înseamnă a nu înțelege aristotelismul nici în el însuși, nici în funcția lui istorică, nici în ecourile lui îndepărtate, pînă aproape de zilele noastre. Un naturalist nu mai neînsemnat decît Darwin își mărturisea admirația față de opera biologică a marelui antic.

E adevărat că un compatriot al lui Darwin mai apropiat nouă, Bertrand Russell, și-a îngăduit s-o ironizeze. Dar stilul în care a făcut-o arată limpede că nu era dispus să considere cu pietate istorică lucrurile. Întîlnind în opera biologică un loc de unde ar fi reieșit că, după învățatul antic, femeia are mai puțini dinți decît bărbatul, Russell declara că, pentru cineva care fusese căsătorit de două ori, ca Aristotel, era de mirare cum nu se gîndise să deschidă gura uneia dintre soții ca să-i numere dinții. Independent însă de cîte o afirmare izolată, oricine ia în considerație opera lui Aristotel e uimit, dimpotrivă, de întinderea și acuratețea observațiilor. Refuzul — de altfel primar și de nespecialist — al lui Russell se înscrie alături de cel al lui John Stuart Mill, care-și îngăduia să respingă tabla aristotelică a categoriilor în termeni de o superioritate ce-l pune astăzi într-o lumină penibilă pe logicianul englez mai degrabă decît pe cel antic.

Dacă acum cineva dorește să cunoască întinderea investigațiilor aristotelice în materie de științe naturale, e suficient să considere cele trei indexuri, de la sfîrșitul volumului despre care referim, alcătuite de Pierre Louis : (1) *Index des noms d'animaux*, (2) *Index des parties du corps, organes, facultés et fonctions*, (3) *Index des noms des plantes*. Indexurile privesc întreaga operă biologică și sînt precedate de un „lexic francez-grec al numelor animalelor". Simpla consultare sumară a acestui lexic, cuprinzînd numele a sute de animale — din care mai bine de jumătate sînt ignorate în limba proprie de oricare cititor — sîntem siguri —, este de natură să trezească uimirea asupra bogăției de informații științifice a Stagiritului. Cînd a putut el acumula atîtea cunoștințe de experiență ? în cei 20 de ani cît a stat în preajma lui Platon ? în cei 13 ani cît și-a condus Liceul ? Și apoi : a făcut el oare singur investigațiile acestea ? le-a făcut prin alții sau cu alții, și în chip organizat ? E pur și simplu grotesc să-ți exerciți umorul, cum a făcut Russell, asupra unui asemenea cercetător al naturii, care a mai avut mijloacele să ctitorească și logica, și disciplina metafizicii, și etica, plus cîteva discipline și științe ce aveau să domine vreo 2000 de ani cultura cea mai luminată a lumii.

De altfel, este iarăși de ajuns să cercetezi cele două mici tratate, care alcătuiesc volumul de față al ediției G. Budé, ca să înțelegi nu numai cît de întinsă era informația lui Aristotel, ci și cum știa el să împletească enciclopedismul cu speculația filozofică, de care tocmai cîte un Russell sau marii noștri specialiști de astăzi sînt, din păcate, lipsiți. E adevărat, primul tratat, cel despre *Mersul viețuitoarelor*, se ocupă efectiv doar de mijloacele de mișcare și deplasare ale animalelor, încercînd în plus să arate pentru ce anume unele dintre ele sînt apode, altele bipede, altele patrupede, în fine altele polipode. În schimb al doilea mic tratat, cel despre *Mișcarea viețuitoarelor*, împletește temele biologice cu cele ale speculației ultime. Nu numai că se vorbește, în el, și despre alte mișcări decît cele ce conduc la deplasarea viețuitorului, în speță și despre procesele ce au loc în acesta (mișcarea desemnînd la Aristotel, încă din *Categorii*, schimbarea de loc, nașterea și pieirea, creșterea și descreșterea, în fine alteração, adică schimbările interne), dar se învăluie toată tematica mișcării viețuitorului în problema fizică și metafizică a mișcării, invocîndu-se „primul motor" și caracterul său de mișcător nemișcat. În partea finală, tratatul încearcă de

www.cimec.ro

asemenea să arate felul cum aceea ce se poate numi „suflet" pune în mişcare corpul, ba chiar mobilurile care fac pe individ să acţioneze, rolul pe care-l au dorinţa şi imaginaţia în procesele vieţii, precum şi care este centrul oricărei mobilităţi animale. Dacă nu ne înşelăm, biologia de astăzi regăseşte unele din problemele lui Aristotel.

Textul grec al ambelor tratate este stabilit de Pierre Louis (rector al Academiei din Lyon) după numeroasele manuscrise existente, treizeci pentru cel dintîi, patruzeci şi cinci pentru cel de-al doilea. Fireşte, manuscrisele se repartizează pe familii, stabilirea definitivă a textului făcîndu-se după manuscrisele cele mai reprezentative pentru fiecare familie. Traducerea lor, care punea uneori probleme mai grele decît cea a textelor filozofice, ca şi notiţele introductive, sînt făcute cu ultima competenţă. Cultura franceză îşi obţine în sfîrşit ediţia aristotelică la un nivel pe care cultura germană îl atinsese încă din veacul trecut şi pe care — pentru opere izolate cel puţin — cultura engleză îl obţinea uneori cu strălucire.

C. Noica

C. AUSTIN, *Comicorum Graecorum Fragmenta in papyris reperta*. Berlin, Walter de Gruyter & Co, 1973, XXXI+454 p., 320 DM.

Colin Austin e binecunoscut filologilor prin ediţiile princeps ale comediilor *Aspis* (P. Bodmer XXVI) şi *Samia* (P. Bodmer XXV) scoase, ambele, în 1969 la Cologny-Genève împreună cu R. Kasser, prin ediţia comentată proprie *Aspis et Samia* I *Textus* (cum apparatu critico et indices), Berlin 1969 (v. StCl 12, 1970, p. 191—6), II *Subsidia interpretationis* (Berlin 1970) etc., precum şi din multe lecţiuni, emendări, contribuţii pe marginea fragmentelor papirologice de comedie descoperite în ultimii ani. Progresele în papirologie, disproporţia între cuantumul de text nou şi ediţiile vechi care azi nu mai satisfac, acumularea unui număr de fragmente de necuprins altfel, au impus autorului sarcina reunirii acestora şi întocmirea lucrării de faţă. Ideea adunării într-un tot a fragmentelor de comedie descoperite pe papiri trebuie să se fi ivit — autorul nu o spune — în cursul unei alte lucrări anterioare a sa, similară dar cu caracter monografic, *Noua Fragmenta Euripidea in papyris reperta* (Kl. Texte 187, Berlin 1968). În secolul trecut s-au întreprins, ce e drept, mai multe culegeri de comedie greacă, la care, în secolul nostru, s-au publicat mai multe suplemente. Dintre acestea, lucrarea lui Austin pare să fi avut ca precedent numai culegerea lui A. Schroeder, *Nouae Comoediae Fragmenta in papyris reperta exceptis Menandreis* (Kl. Texte 135, Bonn 1915, adiuv. Sudhaus), dar şi aceasta limitată la aspectul cel mai recent al comediei greceşti şi incompletă. Culegerea lui Austin îşi propune, în schimb, să acopere un întreg domeniu, acela al tradiţiei directe în comedie. În acest scop, sînt date cu numerotare proprie, unitară — ceea ce este foarte important — fragmente încadrate unor categorii mai mari, în următoarea ordine: poeţi din comedia veche şi nouă împreună, în enumerare alfabetică, de la Alcimenes la Timocles (fr. *1—222* Austin, p. 1—218, categoria cea mai cuprinzătoare); adespotele comediei doriene (*223—224*, p. 218—220), vechi (*225—238*, p. 219—239) şi noi (*239—286*, p. 239—313); excerpte, florilegii, sentenţe (*287—*319*, p. 313—333); μονόστιχοι (*320—338*, p. 333—336); argumente metrice (*339*, p. 336—337) şi comice (**340—*341*, p. 338—339); λέξεις κωμικαί (*342—343*, p. 339—344); κωμῳδούμενοι „lucrări despre prosopografia comediei" (*344*, p. 344); *dubia* (*345—368*, p. 345—368).

Interesant prin consecvenţă şi originalitate apare modul de a proceda al lui Austin în amănunt, pentru fiecare fragment în parte. După numărul fragmentului respectiv, în caractere grase, şi sigla papirologică, urmează dedesubt, cu petit, cîteva rubrici în ordine invariabil aceeaşi, la toate fragmentele. Ordinea este; 1. *tit(ulus)*; 2. *mentio*; 3. *asseruatur*, cu menţiunile: *pap. ipse inspexi, etiam tab. phot. habeo* etc.; 4. *reperi(um est)*; 5. *saec(uli)*, cu menţiunea: *sarc(ophagus chartis confectis)* sau *ostrac. Aegyptiacum* etc.; 6. *tab. phot.*; 7. *ed. pr.*, cu submenţiunea *rec(ensuit)*; 8. *agnouit*; 9. *ed(itiones)*; 10. *relat(iones)*; 11. *comment(arium)*; 12. *argumentum fabulae*. Apoi se reproduce textul — cînd editorul socoate necesar, şi vom vedea că acesta e punctul asupra căruia se pot face rezerve. Ca şi în alte ediţii proprii, Austin foloseşte două subsoluri: unul de critică textuală propriu-zisă (aparat critico-paleografic), al doilea de comentarii şi *loci similes*. Fireşte, nu toate rubricile pot figura pentru fiecare fragment reprodus de Austin, ci doar la cele mai importante, pentru bunul motiv că nu la toate se poate da un răspuns sigur. Aceasta e numai o schemă ideală. Dintre poeţii de comedie, cel mai bine reprezentaţi cu opere, fragmente şi reproduceri de texte sînt, în ordine descrescîndă: Menandru (p. 121—196), Eupolis (p. 83—119), Epiharm (p. 52—83), Aristofan (p. 7—32), Cratinus (p. 34—50) şi Strattis (p. 207—216) — ceea ce denotă şi gradul de interes al posterităţii imediate.

După o mai veche deprindere, în descrierea conţinutului vom releva numai lucrurile noi motivele de interes. În numerotarea fragmentului din exemplificările noastre vom adopta nota-

www.cimec.ro